

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומי

פסחים פ"א עמוד א'

בגמ', אב"א כגון שראתה כל שני בין השמשות.

א. הג"ר ישראל יעקב פישר זצ"ל (אבן ישראל פ"ז מאיסו"ב ה"י) הביא קושיא בשם הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל, דאי' בנדה (ע"ג.) דלרבי עקיבא כל דינא די"א יום שבין נדה לנדה ילפינן לה מקראי, לר"ע קראי, ולראב"ע הלכתא, היינו דילפינן לי"א יום מהלכה למשה מסיני, א"ל רב שמעיה לרב אבא אימא ביממה תהוי זבה בליליא תהוי נדה, א"ל עליך אמר קרא על נדתה סמוך לנדתה אימת הוה בליליא וקא קרי לה זבה.

ולכאורה תמזה מסוגיין, דפרכינן לר' יוסי דס"ל דזבה מכאן ולהבא מטמאה זבה גמורה היכי משכחת לה, ומשני כגון שראתה כל שני בין השמשות. ולכאורה לפי"ז למה איצטריך לן קרא דעל נדתה ללמדנו דגם רואה בלילה בתוך י"א ימי זיבה הוה זבה, תיפוק לן דאי בלילה לא הוה אלא נדה, א"כ בין השמשות הוה ספק נדה ולא משכחת לה לזבה גמורה, ועל כרחק דגם ראיית לילה הוה זבה ולמה איצטריך לן קרא דעל נדתה, וסליק הגר"י סלנט בצ"ע. וכתב האבן ישראל, דמה שלמד הגר"י מסלנט ז"ל דמה דפרכינן בסוגיין דנימא דראתה ביום הוה זבה ובראתה בלילה הוה נדה, דכונת הגמרא דרואה בלילה בימי זיבות תהיה נדה, הוא דבר שאי אפשר לאומרו כלל, דאי ברואה בתוך י"א יום בלילה הוה נדה לא משכחת לה כלל זבה מצד דין אחר, דהרי אין דין זיבות בתוך ימי נדות לכל הדעות כדכתיב בלא עת נדתה, אלא בודאי אין כונת הגמרא על לילה **שבתוך** י"א יום שתהיה נדה, אלא כונת הגמרא דרק בימי נדות הוה נדה ברואה בלילה, משא"כ בימי זיבות לא נעשית זבה ברואה בלילה אלא ברואה ביום אבל בלילה לא נעשית לא זבה ולא כלום, ולפי"ז שפיר תקשה לן קו' הגר"י מסלנט ז"ל למאי איצטריך קרא דעל נדתה, תיפוק לן דאי נימא דרואה בלילה לאו כלום הוא ולא הוה זבה א"כ לא משכחת לה זבה גמורה.

אמנם לפי **פירש"י** בגמ' נדה (י"ז.) בעי רבא דם קושי מהו שתסתור זיבה דבר המטמא סותר והאי נמי מטמא כימי נדה הוא, או דלמא דבר הגורם סותר והאי לאו גורם הוא, ומסקינן דדבר שאינו גורם אינו סותר, ופרש"י (ד"ה דבר הגורם) דקשה והרי קרי שאינו גורם ומ"מ סותר ההיא לאו סתירה היא דחד יומא הוא דסותר עכ"ל, וכן למד **הראב"ד** (שם), וא"כ לדעת רש"י והראב"ד דס"ל דבדם קושי אף דאינו מטמא מ"מ אינו עולה וסותר יום אחד לא קשה כלל, דאפילו נימא דרואה בלילה לא הוה זבה ולא נדה מ"מ לא עדיפא מדם קושי שסותר יומו ואין כאן שימור ושפיר הוה זבה ברואה ג' ימים וגם בבהש"מ. עיי"ש עוד מה שכתב בדעת הרמב"ם הריטב"א ותוס' בסוגיין.

בגמ', טומאת התהום

ב. כתב **התפארת ישראל** (ד"ר פ"ט, משנה ב): "טומאת התהום, כגון שנמצא מת תחת הגל שהלך הנזיר עליו, דאז אפשר שלא ידע אדם מעולם שמת מונח שם. והקשו תוס' (פסחים פ"א) היכא משכחת לה קבר התהום והרי אותו שקברו ידע שקברו, ותרצו בדוחק. ול"מ נ"ל דטומאת התהום אינו ר"ל שמעולם לא ידע אדם שמונח כאן מת, אלא ר"ל שלפי מקום הנחתו השתא מסתבר שאין אחד בעולם שידע שמונח כאן מת, אף על גב שהיה פעם אחת ידוע, עכשיו נשכח, והיינו שכתב הרמב"ם (פ"ו מנזירות ה"ח) למעוטי הרוג, ר"ל שמצא כאן מת שלם, טמון תחת הקרקע, שניכר שנהרג מקרוב הרי מסתבר שההורגו עדיין חי, והוא יודע שמונח הנהרג קבור כאן, אף על גב שטמון הוא לא נקרא קבר התהום".

בעי רב יוסף וכו' את"ל כהן המרצה בקרבנותיהן של נזיר ועושה פסח הותרה לו טומאת התהום, כהן המרצה בתמיד מאי.

ג. **בשב שמעתתא** (שמעתא ה', פ"א פ"ב) הביא שו"ט בראשונים בהא דטומאת התהום הותרה אי הוא מטעם חזקה ממש [כדעת הרמב"ם] או מטעם רגלים לדבר" [כדעת התוס']. וכתב (שם פ"ג): ולברר דעל כרחק אינו משום חזקה ממש, צריך אני להעתיק את דברי הש"ס (בסוגיין נזיר ס"ג): ת"ר המוצא מת מוטל לרחבה של דרך, לתרומה טמא, **ובנזיר ועושה פסח טהור**. וכתב רש"י ז"ל (ד"ה שם) אבל טעון או רכוב טמא בתרומה לפי שאי אפשר כו', אבל לנזיר ועושה פסח לעולם טהור, דהכי גמירי לה בטומאת התהום, והאי דכתוב בספרים אפילו בנזיר ועושה פסח טעות הוא. עוד שם ברש"י (ד"ה בד"א בטומאת התהום) אבל טומאה ידועה שלשתן טמאין עכ"ל. ומבואר דטומאת התהום דהלכתא גמירי דטהור היינו אפילו ודאי נטמא אפילו הכי טהור, דהא טעון או רכוב אי אפשר שלא יגע ושלא יסיט ושלא יאהיל, ואפילו הכי בנזיר ועושה פסח טהור, ולא משום ספיקא הוא דטהור אלא אפילו נטמא ודאי טהור בטומאת התהום.

וכן כתב רש"י להדיא (בסוגיין פ"א: ד"ה שאין לו מקום לעבור) וז"ל: שמחזיק וממלא את כל רוחב הדרך אף על גב דטומאה ודאית היא כיון דהאי שעתא דעבר עליה טומאת התהום היא כו', הלכה למשה מסיני שזורקין עליו את הדמים עכ"ל. וכ"כ רש"י (שם ד"ה ומי דיינין ק"ו מהלכה) וז"ל: והא טומאת התהום לאו משום ספיקא מטהרינן לה דנימא גילוי מלתא בעלמא הוא, השתא אפילו בודאי נטמא נמי אלא בשעה שנטמא היתה טומאת התהום שלא הכיר בה אדם מעולם מטהרינן ליה כדלקמן עכ"ל.

הרי מבואר דטומאת התהום לאו משום ספיקא הוא אלא הלכתא גמירי דאפילו נטמא ודאי טהור לנזיר ועושה פסח, ולתרומה בספק טהור משום ספק טומאה ברשות הרבים.

וכן מבואר בתוס' (ד"ה שם ד"ה במה) שכתבו ג"כ דבנזיר ועושה פסח דטהור אפילו טעון או רכוב דאי אפשר שלא יגע ושלא יסיט ע"ש, וכיון דטהור אפילו ודאי נטמא, תו ליכא למימר שרגלים לדבר מתורת חזקה, דלעולם אין תורת חזקה אלא במקום ספק לומר אוקי אחזקה קמא שנטמא, אבל אם אפילו נטמא

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומי

ודאי נמי טהור בנזיר ועושה פסח, מה ענין חזקה לודאי טומאה. אלא על כרחק כמו שפירשו תוס' דרגלים לדבר אינו בתורת חזקה אלא כמו סברא דלא הותרה לאיש שהיה עליו טומאת מת, וכמו שכתבנו בפ"ב. וזה ראייה ברורה.

פסחים פ"א עמוד ב'

בגמ', מיתיבי אי זהו טומאת התהום כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם הכיר בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום.

ד]. בשו"ת **תורה לשמה** (סי' ש"פ) הוכיח מגמרא זו אודות השאלה הידועה: "אליהו הנביא זכור לטוב שהוא בא ויורד בעוה"ז שמתלבש בגוף, ולומד עם החכמים והולך ובא עמהם כשאר אדם אם יש לו דין מלאך גמור בעת שהוא בעוה"ז ומתלבש בגוף, או דילמא יש לו דין נביא, ונ"מ אם חייב להתפלל וכן בשאר מצות בהיותו בעוה"ז ואם יצטרף למנין קדיש וקדושה".

וכתב בזה: "תשובה, גם בהיותו מלובש בגוף בעוה"ז ויושב עם החכמים ובא עמהם בדמות אדם ממש עכ"ז הוא חשוב מלאך ויש לו דין מלאך גמור בכל העניינים ואינו נכלל עם בני אדם, וראיה לזה ממ"ש בגמרא דפסחים דף פ"א ע"ב ברייתא ערוכה שם איזהו טומאת התהום כל שלא הכיר בה אחד בסוף העולם הכיר בה אחד בסוף העולם אין זה טומאת התהום והיא הלכה פסוקה להלכה בהרמב"ם ה' נזירות ע"ש, והנה אליהו הנביא זכור לטוב ודאי הוא מכיר בה, ואם נחשב בכלל בני אדם להיותו מלובש בגוף א"כ בהיותו בעו"ז ליכא טומאת התהום, דהא איכא חד דמכיר בה, אלא ודאי גם בהיותו מלובש בעוה"ז יש לו דין מלאך גמור, ולכן אין ידיעתו והכרתו בזה מעכבת דאינו בכלל בני אדם", ע"כ. ועי' שו"ת **חתם סופר** (ח"ו סי' צ"ח) מש"כ בזה.

במשנה, נטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה.

ה]. כתבו **התוס'** דמותר להשתמש בעצי מערכה משום דלב ב"ד מתנה עליהן. והקשה **החתם סופר** (שו"ת יו"ד סי' רס"ו) דהא מ"מ קעברי על לא תעשון כן לה' אלקיכם, וכדאיתא לעיל דהמדליק בעצי הקדש לוקה משום לא תעשון כן. וכתב דמכאן מוכח דאין עוברין על לא תעשון כן לה' אלקיכם רק כשעושה כן בדרך השחתה, [ולמד מכאן גם לענין מחיקת השם לצורך תיקון ס"ת דאין בה איסור של לא תעשון כן], עיי"ש.

מיהו שוב כתב דיש לדחות ראייה זו ולומר דבהשתמשות בעצי מערכה אתי עשה של שריפת קדשים פסולין ודחי לא תעשה של לא תעשון כן לה' אלקיכם, עכתו"ד. והעיר בשו"ת **תורת חסד** (או"ח סי' ט"ו) דיש לעי' בזה דהא אפשר לקיים שתייהם בעצי חולין, עיי"ש. מיהו לכאורה לפי מש"כ התוס' דלב ב"ד מתנה עליהן, י"ל דאין כאן קדושה כלל ואינו מוזהר עליהן משום לא תעשון כן, וזה לכאורה כוונת החת"ס בתשובה אחרת (יו"ד סי' רע"א) ע"ש.

ו]. הערוך לנר (מכות כ"ב.) ג"כ תמה דאיך שרפו את הקדשים הפסולין בעצי המערכה והא קעבר על לא תעשון כן לה' אלקיכם, והוסיף דאע"ג שהתוס' כתבו דההיתר משום לב ב"ד מתנה עליהן, מ"מ זה שייך דוקא לענין שלא מעלו בהם אבל לא לענין להפקיע איסור של לא תעשון. ולכאורה הבין הערוך לנר דלא הפקיע חז"ל עיקר הקדשו אלא דהתירו ליהנות מהקדש (ועי' במל"מ כלי מקדש פ"ח ה"ו), ודו"ק. ותירץ הערוך לנר דלא נאמר אזהרת שורף עצי הקדש רק בשורף עצים שאינם עומדים לשריפה כגון כלים של עץ, אבל בעצי המערכה שעומדים לשרוף לא הזהירה התורה כלל לשורפן מצד לא תעשון.

ז]. עוד הקשה **החת"ס** (שם יו"ד סי' רס"ח) דאי ההיתר הוא משום לב ב"ד מתנה עליהן. מה קאמר בגמ' להלן (פ"ב.) דאם באו לשורפו בהצרותיהן מעצי המערכה אין שומעין להם דדילמא פיישן מינייהו ואתו בהו לידי תקלה, ואי נימא דעיקר ההיתר משום דלב בית דין עליהן יתנו גם על מה שישאר. ובעיקר קושית התוס' העיר החת"ס (שם) די"ל בפשיטות דההיתר משום דמצות לאו ליהנות ניתנו, וכתב דאפשר דעיקר כוונת התוס' למ"ד (ר"ה כ"ח.) דמצות ליהנות ניתנו.

הזרע אברהם (סי' ע"ד) עמד בקושיא זו, ותירצה, עפ"י מש"כ הרשב"א (נדרי ט"ו:) דבאפשר באחר לא אמרינן התירא של מצות לאו ליהנות ניתנו, והכא אפשר לשרוף בעצי חולין.

במשנה, הציקנין שורפין אותו מעצי הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה.

ט]. בספר **אז ידבר להג"ר דוד אשר זליג ארליך** ז"ל מביא, דבספר הישר **לרבנו תם** (שער הששי ד"ה והמדה הארבע עשרה) כתב, שאם אדם יהיה כילי אין זאת המדה בו לבדה, רק אחרות מלבד, אלא זאת עלתה על כולנה. ועיי"ש שמבאר שמי שיש בו מדה גרועה זו לא יכול להיות עובד אלקים בשביל רוע לבבו ועינו אשר בשביל פרוטה יתיר כל איסור, וכל שכן בינו לבין עצמו כי לא ישמור לא איסור ולא היתר כלל בדבר תועלת, ע"ש שהאריך בזה. ו**בנועם אלימלך** (פרשת מקץ ד"ה או יאמר ויהי מקץ שנתיים ימים וכו') הביא בסוף דבריו, עיין שם.

וכתב שם בס' אז ידבר, שגם כאן במשנה אנו רואים מידה גרועה נוספת שיש באדם צייקן וקמצן, והיא, דאין לו בושה, דהלא איתא בגמרא כאן דעל כן בנטמא שלם או רובו שורפין אותו לפני הבירה מעצי המערכה כדי לביישן, וא"כ צייקן ששורף לפני הבירה אף בנטמא מקצתו יכול להגיע לידי בושה, כי לא כל אחד רואה כמה הוא שורף, אך אעפ"כ לא חש הציקן לזה, הרי שע"י צייקנותו איבד את מדת הבושה שהיא אחד מהמדות אשר בני ישראל מצויינים בה, עיי"ש.

ביאורים ומילואים - על סדר ההף היומי

ביהמ"ד דקה

דרכי יצחק

שפיקוב

בגמ', מאי טעמא, אמר רבי יוסי בר חנינא כדי לביישן.

יא. כתב הג"ר יהודה ליב גרויברט זצ"ל אבד"ק סטאשוב (שו"ת חבלים בנעמים ח"א כלל י"ב אות ג') "במתני' פסחים (פ"א.) שתי חבורות וכו' והכלה הופכת את פניה ואוכלת וקאמר ר' יוחנן שם מפני שהיא בושה, ועיין מרב"ם (פ"ט מקרבן פסח ה"ד) שהתירו לה איסור שתי חבורות בק"פ מפני הבושה, וכ"כ תוס' (שם ד"ה הכלה) דלא חשבי' כשתי מקומות אף על פי שאכלה מקצת סעודה בלא הפיכת פניה, וכן מצינו שתקנו כמה תקנות מפני הבושה במתני' (תענית כ"ו:) בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לו, וכן במועד קטן (כ"ז.) הרבה תקנות בעניני מת ואבל כדי שלא לבייש, וכן בפסחים (פ"ב.) ששרפו את הק"פ שנטמא בעצי הקדש ולא מעצי עצמן שלא לבייש את מי שאין לו, ועיי"ש בתוס' (פ"א: ד"ה נטמא) משום דלב"ד מתנה עליהם ואף על פי שעיקר התקנה ששרפוהו לפני הבירה הי' כדי לביישן מ"מ לא הוסיפו על ביוש זה עוד ביוש אחר שאינו ענין לו ושיהי' חילוק בין עני לעשיר.

ובבכורים (פ"ג ה"ז) בראשונה כל מי שיועד לקרות קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין לפניו, נמנעו מלהביא שהיו מתביישים, התקינו שיהיו מקרין גם את היודע. ונראה שרק מפני ביטול מצות הבאת בכורים תקנו כך ולא מפני הביוש עצמו, וצ"ל דהא דלא הקפידו חכמים על הבושה שרצו שיתביישו כדי שילמדו לקרות בעצמם, וכמ"ש בברכות (ב:) אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכים לו, ועי' תוס' מגילה (כ"א: ד"ה תנא) ותענית (כ: ד"ה בליכה) וב"ב (ט"ו.) ומנחות (ל. ד"ה שמונה) דמה שנוהגים עתה לקרות בתורה עם העולה מבכורים הנ"ל שלא לבייש מי שאינו יודע לקרות. ורא"ש מגילה (שם) חולק ע"ז, דשאני התם שעיי"ז נמנעו מלהביא בכורים, אבל הכא מה בכך יקראו את הבקיאים ומחמת הבושה יתנו לב ללמוד, וכתב טעם אחר על המנהג. ועי' תוי"ט בכורים (פ"ג מ"ח) על הא דעשירים מביאים בכוריהם בקלחות של כסף וזהב ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה, שהקשה הא עניים מתביישים ולמה לא תקנו שיביאו הכל בסלי נצרים כמ"ש סוף מו"ק, ותי' משום כבוד ביד המקדש והדור מצוה נדחה ביוש עניים, עכ"ל החבלים בנעמים.

יא. וא"כ צריך להבין, היכן תקנו תקנות כדי לביישן. והנה בתוס' (קדושין ל"ב: ד"ה זקן אשמאי), גבי זקן אשמאי שהגמ' אומרת שמצוה לכבדו, ומקשים תוס' והלא מצוה אפילו להכותו לבזותו לזולזלו, עיי"ש. וכן להלן בסוג' (פ"ב.) ראש המעמד היה מעמיד את הטמאין על שער המזרח. מאי טעמא, אמר רב יוסף כדי לביישן. ופרש"י "ראש המעמד הממונה על כך מעמיד את הטמאים של בית אב בכל בוקר בשער המזרח כניסת כל אדם להר הבית, כדי לביישן שלא נזהרו מלטמא. והרי העבודה של מחר היתה מוטלת עליהן, והיה להן ליזהר", עכ"ל רש"י. וכעין זה מבואר במידות (פ"א מ"ב) "איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקין לפניו, וכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך, ניכר שהוא ישן, חובטו במקלו, ורשות היה לו לשרוף את כסותו והם אומרים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפים שישן לו על משמרו", יעו"ש. ולכאורה משמע, הדיכן הדבר היה תלוי בו, ובוהירותו, ובהנהגתו, שפיר צריך לביישו, שלא יארע שוב על ידו כזה, או למנוע אחרים שילמדו ממעשיו, ויבואו לידי אותו פגם, אך היכא שאין זה בידו, כעני ועשיר, או אפילו עם הארץ שאינו יודע לקרות, וכן בנטמע מיעוטו דאין זה בידו או מחמת חוסר זיירותו, אין מביישים בשביל כך.

יב. אמנם יש להעיר ממה דאי' בסוטה (ל"ב:) שתקנו תפילה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה, שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת ועולה, ופרש"י (שם ד"ה שהרי) לא קבע לשחיטת חטאת מקום בפני עצמו שלא יבינו שהיא חטאת ומתבייש, יעו"ש. הרי שהתורה רצתה שלא לבייש בעלי עבירה, והלא זה דבר הנגרם מחמת מעשיהם הרעים, וצריך לפי הנ"ל לביישם שלא יבואו שוב לעשות זאת, ושאהרים לא ילמדו ממעשיהם.

וצ"ל דבקרבתן אם יביישוהו הוא ימנע מלהביא את הקרבן, וע"כ יש להזהר שלא מלביישו, והנ"ל בתפילה שנתקן במקום הקרבנות, ואדרבא בתפילה הוא רוצה לתקן חטאו, ואין צריך לבייש כשרוצה לעשות תשובה על עונו, אבל היכא שלא חזינן שבא לתקן חטאו, שפיר מביישים אותו. וכעין זה כתב בהגהות המהרש"ם בסוג' (וכן בתשו' ח"ג ס' כ"ח) שמטרת הביוש בראש המעמד היתה כדי לזרוזי נפשיה שיזהרו מעתה, יעו"ש. ולכן כאשר חטא בשוגג ובא לחזור בתשובה ומביא קרבן, אין ענין לביישו, דהרי יזהר מעתה, אך אם המטרה של הביוש היא לגרום שלא יחטאו בעתיד, מותר לבייש.

יג. עוד יתכן לחלק, שבקרבתן כיון שהוא עשה את העבירות בביתו, ואין יודעים מזה במקדש, מדוע לביישו ולפרסם עונו, והרי נאמר 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה' כדאי' ביומא (פ"א:), משא"כ דברים הנעשים לעיני אחרים, ובפרהסיא, שפיר מביישים אותו, וזה הנפק"מ בין נטמא כולו, שבוודאי לפחות כל בני חבורתו יודעים מכך, וכהן שנטמא שחבריו יודעים בו, וזקן אשמאי שכתב התוס' הנ"ל, שהם דברים הנעשים בפרהסיא, צריך לביישו, אך חטא שנעשה בצניעה, אין צריך לביישו על זה.

והנה **הרב"ם** (פ"ד מת"ת ה"ה) שהזהיר בריש דבריו את הרב שלא יכעס תלמיד שאינו מבין לימודו כראוי, כתב לאחר מכן: "אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתפרין עליהן, ולפיכך לא הבינו, חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדם, וכענין זה אמרו חכמים (כתובות ק"ג:) זרוק מרה בתלמידים", עכ"ל. הרי שהבושה היא כדי לזרזם שיתחזקו ביותר, ולא יתרשלו עוד.

הערת מו"ר הגרי"י יוסי שליט"א גאב"ד נוה אחיעזר ב"ב: קושיית השואל בחת"ס, שהובאה בביאורים ומילואים (דף פ,.) אינה מהג"ר דוד דייטש בעמח"ס גורן דוד תלמיד החת"ס, אלא מזקני הגה"ק רבי דוד דייטש ידידו ורעו המבוגר של החת"ס, והוא ניהו בספרו אהל דוד על מסכת שבת (קל"א: ד"ה הואיל). שם העלה בדפוס בקצרה את קושייתו המפורסמת בהיכלי התורה בכל אתר ואתר. עי' בלשונות ההפלה שכתבו החת"ס והישמח משה בהסכמתם לספרו, לשונות נדירים מלאך ה' צבקות, קדוש ישראל גאון עולם, ועוד. [=תשוח"ח על התיקון. וכן ששלח לי קו' עם למעלה ממאתיים ספרים שהעיהו וזנו ותרצו את אותה קושיא קשה בברזל].

הערות והארות יתקבלו בכרכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com